

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 16

14 april 1968

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 10,— per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Over vorming van meisjes

Onlangs werd ik opnieuw getroffen door de opmerking van een schrijver, dat wij het begrip vrije tijd vrijwel uitsluitend in negatieve zin gebruiken. Vrije tijd is voor ons gewoonlijk de tijd die we over hebben als we ons werk gedaan hebben. Een positief woord voor vrije tijd kent onze taal, merkwaardig genoeg, niet. In het Angelsaksische taalgebied maakt men onderscheid tussen free time (het negatieve begrip) en leisure (het positieve begrip). De Romeinen hadden een dergelijk onderscheid ook. De gedwongen arbeid noemden zij negotium (geen menswaardige tijd). Wie ontslagen was van de noodzaak tot negotium beschikte over otium, tijd waarin men zich wijden kon aan filosofie en literatuur. Deze tijd met waardigheid te dragen door vulling met creatieve arbeid streefden de Romeinen na. Deze gedachte van Sebastian de Grazia boeide mij opnieuw, omdat het probleem van het teveel aan vrije tijd er door opgeheven wordt. Als men spreekt van vrije tijdsprobleem, bedoelt men gewoonlijk het probleem van een teveel aan vrije tijd. Aan leisure, aan otium, heeft men echter altijd tekort. Het moet een belangrijke opgave voor onze en komende generaties genoemd worden, om in een wereld met toenemende vrije tijd deze tijd tot otium te maken, tot iets waaraan men altijd tekort heeft. Een aantrekkelijk perspectief in een wereld die op een afzienbare termijn de mensen nog maar een beperkte tijd per week tot arbeid zal verplichten.

Het is deze gedachte van het otium, die bij de vorming van meisjes een belangrijke rol speelt. Ook bij de vorming van jongens. Maar daarmee wil ik mij vanmorgen niet bezig houden. Ik wil ook nog een andere beperking in mijn onderwerp aanbrengen. Niet over de vorming van meisjes in het algemeen zou ik iets willen zeggen. Ik zou mij willen beperken tot die vormingsproblematiek van meisjes die zich voordoet zo tussen veertien en zeventien jaar. Waarom? Velen zijn in onze tijd vertrouwd met de gedachte dat elke levensfase zijn eigen zin heeft. Geen fase is alleen maar voorbereiding op een volgende fase. Ook de puberteit kan men niet alleen maar zien als een periode waarin het meisje zich voorbereidt op haar volwassenheid. De puberteit heeft ook een

waarde in zichzelf. En het kost de oudere generatie vaak veel moeite om deze eigen waarde te erkennen om van herkennen nog maar te zwijgen. Ik denk, dat een belangrijk aspect van die eigen waarde van de puberteitsfase ligt in het ontdekken van het mysterie van je eigen levensmogelijkheden en het ontstaan van de behoefte daarmee te experimenteren. De vreugde van deze ontdekking en het verdriet dat het experimenteren vaak met zich mee brengt, lijken mij waardevol in zichzelf. Natuurlijk ook van grote betekenis voor het verdere leven. Maar minder op de voorbereiding voor later zou ik vanmorgen de nadruk willen leggen dan op de eigen waarde van de puberteit. Ik denk dat het belangrijk is voor meisjes dat zij met die eigen waarde van hun leeftijd geconfronteerd worden. Voor hun begeleiders, hun opvoeders, ligt daarin dunkt mij de belangrijkste verantwoordelijkheid. Extra zwaar drukt die verantwoordelijkheid als de gewone puberteitsproblematiek meer dan gewone vragen oproept, al zijn die vragen voor velen van ons ook vaak al moeilijk genoeg. Als ik spreek van meer dan gewone vragen, bedoel ik daarmee niet vragen als gevolg van stoornissen. Ook dat kan het geval zijn en dan is deskundige advisering geboden. Jeugdpsychiaters en maatschappelijk werkers evenals psychologen, kunnen hierbij vaak onmisbare hulp bieden. Wat ik bedoel met meer dan gewone vragen, zijn in wezen vragen die zich aan ons voordoen alsof we door een vergrootglas kijken. Het zijn vragen die zich aandienen bij elk meisje in de puberteit, maar gewoonlijk niet in deze vergrote vorm die ik nu op het oog heb.

Laat ik een drietal voorbeelden noemen. Van elk meisje koestert de omgeving bepaalde verwachtingen. Als het meisje de omgeving in zijn verwachtingen teleurstelt, roept dat een probleem op voor het meisje dat met deze teleurstelling wordt geconfronteerd. Soms zijn de verwachtingen van de omgeving hoger gespannen dan binnen de vermogens van het meisje ligt. Zij kan dan niet aan deze verwachtingen beantwoorden. De omgeving erkent en herkent dan niet de beperkingen naar de mogelijkheden. Vaak is teleurstelling ook het gevolg van het feit dat de omgeving niet te-

vreden is met de mogelijkheden die het meisje wel heeft. De wel aanwezige mogelijkheden worden dan niet herkend of niet gewaardeerd. Voorbeelden hiervan zijn talrijk. Men kan denken aan ouders die hun dochter een opleiding willen laten volgen die haar niet ligt, maar waarop de ouders veel prijs stellen. Bijvoorbeeld in verband met kansen die zij zelf vroeger graag gehad zouden willen hebben. De dochter verzet zich tegen de wensen van de ouders vanuit een gezond gevoel — vaak niet bewust — voor haar eigen mogelijkheden. Dit verzet kan het meisje zo in beslag nemen, dat zij niet of onvoldoende toekomt aan een eigen keuze van wat ze op grond van eigen mogelijkheden zou kunnen en willen.

Een tweede voorbeeld is de beladenheid van het heen en weer geslingerd worden tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid. Het meisje wil groot zijn en zich dienovereenkomstig gedragen. Maar het wil ook afhankelijk zijn. Voor de omgeving kan deze dubbelheid een bron van narigheden zijn.

Als voorbeelden noem ik het experimenteren met make up, haren verven, met alle risico's van dien. Van een pyamabroek een babij doll maken door de pijpen eraf te knippen. Als dan de ontdekking gedaan wordt dat een pyama zonder pijpen geen baby doll is, de pijpen er weer aanzetten. Huiselijke dramaatjes spelen zich vaak achter deze voorbeelden af. Een voorbeeld is ook het punt van kritiek op vader en moeder. In de puberteit een noodzakelijke houding. Met de liefde voor de ouders heeft deze kritiek weinig te maken. Maar het is niet altijd makkelijk om zich dat te realiseren.

Als derde voorbeeld noem ik de emotioneel beladen sfeer rondom de bewustwording van de eigen seksualiteit. Het hoort bij de puberteit dat deze bewustwording in een stroomversnelling geraakt nu ook de geslachtsrijpheid optreedt. Over het feit, dat de ontwikkeling van het meisje zich voltrekt op een manier die wijst op gezondheid en normaliteit, kan men zich alleen maar verheugen. Maar ook deze bewustwording betekent een noodzaak tot heroriëntering van het meisje met de rimpelingen die optreden in de menselijke omgang als een mens zich aan het heroriënteren is. Opnieuw een probleem dat een opgave kan zijn voor de omgeving en voor het meisje zelf. Het meisje moet nastreven op haar wijze met haar seksualiteit te leven. Deze eigenheid te accepteren is voor ouders en omgeving in een belangrijk aantal gevallen een zware opgave. Aan de omgang met jongens, die nu in het beeld komen, en vrijen en seksuele omgang of aanlopen daartoe, die binnen het leven van het meisje komen, spitst dit probleem zich vaak toe. Ik noemde een drietal voorbeelden die gemakkelijk herkend zullen worden door volwassenen die omgaan met meisjes in de puberteit. De voorbeelden zijn met vele anderen te vermeerderen. Wat daarin als kern steeds terug komt, is een botsing tussen het meisje dat bezig is haar eigen identiteit te zoeken, tot helderheid te komen over de vraag wie zij is en wat zij kan, en de omgeving die teleurgesteld is in zijn verwachtingen, die iets anders wil, die niet aanvaarden kan dat groei en ontplooiing verloopt met ups en downs. Als deze verschijnselen optreden in versterkte mate, omdat de heftigheid van de botsing groot wordt door krachten, gelegen in de omgeving of — vaak als gevolg daarvan — in het meisje zelf, ontstaat de problematiek die ik zoeven aanduidde als de normale problematiek, gezien door een

vergrootglas. Teleurstelling over de prestatie van het meisje, afwisselend groot en klein willen en moeten zijn en de problematiek van de geslachtsrijpheid, kunnen dan problemen zijn waartegen de ouders niet meer opgewassen blijken.

Er zijn een reeks van activiteiten die door onze samenleving zijn ontwikkeld om ouders en meisjes in dat soort situaties terzijde te staan. Zo hebben we bureaus voor kind en gezin, waar ouderen en jongeren terecht kunnen voor deze problemen. In het algemeen doen de meisjes zelf deze stap nog niet. Als samenleving zijn we er nog niet in geslaagd mogelijkheden te scheppen, die bij de jeugd bekend zijn en die hen zoveel vertrouwen inboezemen, dat zij op eigen initiatief en zonder dat hun ouders daarvan iets weten om raad durven en kunnen gaan vragen. Aan zulke raadgevende bureaus voor meisjes (voor jongeren in het algemeen) is duidelijk behoefte.

Maar afgezien van het feit dat deze mogelijkheid nog niet voldoende reëel bestaat, moet ik erop wijzen, dat er een groep meisjes bestaat voor wie een dergelijke hulp of begeleiding niet voldoende zal blijken te zijn. De belangrijkste oorzaak daarvan is het feit dat bijvoorbeeld met betrekking tot de drie genoemde voorbeelden het meisje in haar eigen omgeving — het gezin — geen gelegenheid krijgt eens afstand te nemen. Afstand nemen van de verwachtingen en teleurstellingen van de omgeving en trachten helderheid te krijgen over de eigen mogelijkheden en de eigen grenzen. Afstand nemen om in een minder beladen sfeer te kunnen experimenteren met het heen en weer geslingerd worden tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid. Afstand kunnen nemen om in een rustiger en minder emotioneel beladen sfeer bezig te zijn met de integratie van de geslachtelijkheid in haar leven. Dit afstand nemen is voor mensen het hele leven door van grote waarde. Wie van ons heeft niet een wezenlijke behoefte om af en toe eens rustig over zichzelf na te denken, om eens balans op te maken. Ook wij volwassenen weten dat in tijden van stroomversnelling in ons leven — en dat beperkt zich bepaald niet alleen tot de puberteit — deze behoefte in sterke mate aanwezig is. Daarna kunnen we dan bij wijze van spreken weer een poosje voort. Ik ben van mening dat bij de vergrootglasmeisjes dit afstand kunnen nemen van grote betekenis is om verder stappen te kunnen doen in de richting van het vinden van de eigen identiteit.

Bij dat afstand nemen zijn twee voorwaarden van veel betekenis. Allereerst een omgeving waarin begrip getoond kan worden voor de problematiek waarmee het meisje worstelt. Accepterende en begrijpende volwassenen kunnen daarbij van groot belang zijn. In toenemende mate worden in onze samenleving vormingsleidsters opgeleid die toegerust worden voor het werk met deze meisjes. In de tweede plaats kan het van veel belang zijn dat het meisje in interactie komt met meisjes die met de zelfde problemen bezig zijn.

Aan deze twee voorwaarden kan voldaan worden in een Vormingsinternaat waar het meisje gedurende een week of twaalf leeft. In één van de internaten die ik voor ogen heb kunnen 24 meisjes geplaatst worden. Ze komen daar voor twaalf weken. Het internaat wordt geleid door een staf van speciaal opgeleide vormingsleidsters. Verder is aan het internaat verbonden een maatschappelijk werkster voor het contact met de gezinnen van de meisjes en een psycho-

loog voor het adviseren bij speciale problemen die zich voordoen en om het meisje, als het weer naar huis gaat, zonodig een advies mee te geven voor de jaren die voor haar liggen. Vanzelfsprekend worden deze adviezen met de ouders besproken.

Waarom het vooral gaat is, dat tijdens deze vormingsperiode een klimaat wordt geschapen waarin het negotium een relatief kleine plaats inneemt en het otium een relatief grote. U zult zich uit het begin van mijn toespraak herinneren dat het negotium de gedwongen arbeid is en het otium de tijd die beschikbaar is voor filosoferen en creatieve arbeid. Het otium speelt in de vormingsperiode die ik thans voor ogen heb een centrale rol. Natuurlijk zijn er bepaalde georganiseerde activiteiten. Er is een programma. Dat programma is afgestemd op de interesses van meisjes in de leeftijd van veertien tot zeventien jaar. Praatkringen, intieme gesprekken in kleine groepjes van vier of vijf, make up, vragen van seksualiteit, omgang tussen mensen, allerlei levensproblemen spelen naast een ruime mogelijkheid tot creatieve expressie daarbij een centrale rol. Ik denk daarbij aan creatief spel, aan handenarbeid, aan dansen, aan zingen. Maar hoofdzak is het otium karakter van zo'n vormingsperiode, die ten onrechte wel wordt aangeduid als vormingskursus. Dat otium karakter blijkt uit het feit dat telkens als dat voor het vormingsgebeuren nodig is het programma daaraan aangepast wordt.

Er is dus geen gefixeerd programma dat voor twaalf weken van te voren is vastgesteld. Maar het blijkt met name ook uit het feit dat er altijd tijd is voor de meisjes kontakt te zoeken met de vormingsstaf en dat er ook altijd tijd is voor de meisjes om met elkaar onderling bezig te zijn.

Als het waar is — en ik geloof dat — dat de mens zichzelf wordt in menselijke relatie, dan zou men kunnen zeggen dat de mogelijkheid die een vormingsperiode biedt is, het dag in dag uit leven met menselijke relaties die zich afspelen in een sfeer, die gemaakt wordt door een groep vergrootglasmeisjes en een vormingsstaf die daarop speciaal gericht is. Het boeiende dagelijks wisselende spel is een oefenterrein voor het meisje dat haar helpt een stapje verder te komen met de problemen die haar verwarren in verband met haar doorzettende zelfverwerkelijking.

Echte effectmetingen in het vormingswerk zijn nog zeldzaam. Wat we wel in een groot aantal gevallen kunnen vaststellen — zij het dat we dat niet in een getal kunnen uitdrukken — dat meisjes na twaalf weken in een groot aantal gevallen iets verder zijn gekomen. Hun zelfkennis is vergroot, ze zien hun eigen mogelijkheden en grenzen iets beter. Ze weten beter wat ze willen. Uit kontakt met meisjes, een aantal jaren na dat ze een dergelijke vormingsperiode hebben meegemaakt, blijkt, dat ze dit zelf ervaren hebben. Het blijkt ook uit reacties van ouders of van scholen.

Door naar zichzelf te mogen zoeken in het kader van het otium, worden creatieve krachten gemobiliseerd die helpen bij het vinden van de eigen werkelijkheid.

Het is welhaast onmogelijk om het gebeuren in zo'n vormingsperiode voor U te schetsen. Een zwakke poging wil ik toch doen.

In een vormingsperiode wordt veel gepraat door de meisjes onderling en door staf en meisjes. Het navolgende letterlijk weergegeven gesprek vond plaats tussen een vormingsleidster

en een groep van vier meisjes. Deze meisjes zijn op het moment dat het gesprek plaats vindt, negen weken in het internaat en bewonen met elkaar één kamer in het internaat. De meisjes hebben een gesprek over de vormingsleidsters.

Mieke zegt: „Ik aap haar niet na, ze is alleen... ja hoe moet ik het nou zeggen, een voorbeeld voor me. Ik kan me aan haar optrekken, ze heeft alle dingen die ik ook zo graag zou willen hebben. Dat is toch niet verkeerd, vindt U wel juf?”

Juf: „Nee, ik ben het met je eens dat het helemaal niet erg is om iemand te hebben die een voorbeeld voor je is, aan wie je je kan optrekken zoals je zelf al zei. Dat heeft ieder mens nodig, Mieke, geen uitgezonderd. Ik denk dat wij zoals we hier zitten, er allemaal wel een hebben of gehad hebben.”

Ceciel: „Dat begint dan al als je nog klein bent... zoals je je moeder als voorbeeld stelde, toen je nog een klein meisje was.”

Juf: „Ja, sommigen zien hun moeder als het ideale beeld. Dat kan. Bij anderen is nou juist hun moeder niet de ideale figuur, maar een leraar, of een sportleidster of een tante...”

Ceciel: „Ja, ik heb een leraar gekend bij wie ik dat beleefd heb.”

Anke: „Ja, ik ook met een juf.”

Juf: „Ida ook vast wel, denk ik?”

Ida: „Ik weet er niet zo gauw een te noemen, maar ik geloof van wel.”

Juf: „Dat is dus heel normaal, het is heel goed zelfs, daar groei je door, juist in de tijd waarin je zelf nog aan het ontdekken bent, hoe je nou eigenlijk bent of als je nogal ontevreden bent met jezelf zoals je bent.”

Ceciel: „Heb je nou ook nog zo'n ideale figuur als je volwassen bent? Of houdt het dan op?”

Juf: „Nee, ik geloof niet dat het ophoudt, ik geloof dat ieder mens z'n hele leven lang van die ideale figuren heeft, mensen zoals hij of zij graag zou willen zijn.”

Mieke: „Dus als je een driftige aard hebt, zal je iemand de ideale figuur vinden die niet driftig is.”

Juf: „Dat zou kunnen. Heb ik je nu een beetje antwoord gegeven op jouw vragen, Mieke?”

Mieke: „Ja, ik begrijp het nu helemaal, ik voel me opgelucht, want ik kreeg langzamerhand het idee dat het fout was dat ik juf-frouw Ans zo aardig vind. Dus het is niet slap?”

Het gesprek ging door en ook het vormingsgebeuren.

PH. H. v. PRAAG

kampen 1968

De commissie jeugdkampen van de Humanistische Werkgroep Jeugd- en Jongeren organiseert in 1968 de volgende kampen:

1. *Kinderkamp* (10 t/m 12-jarigen)
van 29 juni tot 6 juli een tentenkamp in Rijssen (Ov.).
2. *Jongerenkampen* (13 t/m 15-jarigen)
van 6—16 juli en van 17—27 juli twee tentenkampen te Helvoirt in Noord Brabant.

Inlichtingen: Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht.

Martin Luther King

Martin Luther King is dood.

Daar kom je niet omheen. Daar blijf je mee bezig, ook als je gaat zitten om het luchtige stukje te schrijven, dat van je wordt verwacht. En dan komt er van luchtige stukjes weinig meer terecht.

Wij hebben hem horen spreken en wij hebben hem zien lopen. Wij hebben hem gekend. Niet helemaal en zelfs niet heel goed. Hij had een vrouw en kinderen. Hij moet een huiselijk leven hebben gehad. Daar weten wij niets van. Hij moet ogenblikken van moedeloosheid hebben gekend. Er moeten tijden zijn geweest waarin hij zich heeft ontspannen. Daar weten wij ook niets van.

Wij kennen alleen de man die in het openbaar optrad en die bezig was zijn taak te vervullen. Wij kennen maar één gedeelte van Martin Luther King, het gedeelte dat wij van alle mannen en vrouwen kennen die leiding geven of trachten te geven aan de wereld waarin wij leven. Naar dat weinige moeten wij oordelen. Hij was een kleine, ernstige man met hoge idealen en een grote moed. Hij vocht tegen rassenwaan, een verschijnsel, waarover latere generaties zich zullen verbazen en schamen zoals wij ons verbazen en schamen over heksenvervolging. Hij vocht ook tegen de armoede. Niet alleen van de negers, maar ook van alle andere paupers in zijn rijke land. Hij vocht voor mensen in de verdrukking.

„Vocht” is niet het goede woord, want vechten in de gebruikelijke zin van het woord deed hij niet. Het bijzondere in hem was, dat hij elke agressiviteit miste. En dat is misschien wel één van de allerbijzonderste kanten van Martin Luther King. In een wereld die overkookt van agressie was hij de apostel van de geweldloosheid. Dit in tegenstelling met zovelen, die het geweld in theorie verafschuwen en willen bestrijden, maar tegelijk bezeten zijn door agressiviteit.

Er zijn ook geweldlozen die dat kunnen zijn doordat zij terzijde van het leven zijn gaan staan. Martin Luther King was tegelijk geweldloos en actief. En hij is voor zijn idealen gestorven.

Naar de maatstaven van de katholieke kerk zou Martin Luther King een heilige zijn: een mens met een minimum aan geldingsdrang. Ik ben geneigd leiders, geestelijke of staatkundige, kritisch en met veel scepticisme gade te slaan. Bij Martin Luther King heb ik geen ijdelheid, geen zelfzoeken, kunnen ontdekken. Zijn werken was gericht op de verwezenlijking van zijn idealen, van zijn geloof als men wil.

Dat geloof was bijzonder aards gericht. Hij verwees zijn mensen niet naar een vaag hierna-maals. Hij riep ze op om hier en nu voor hun rechten op te komen. Hij heeft zijn leven besteed aan het welzijn van de mensen in een veelszins onmenselijke wereld. Hij was in de beste zin van het woord een humanist.

Dat zeg ik natuurlijk niet om hem voor een club te annexeren. Hij was een baptistische dominee en zo moet hij maar altijd genoemd worden. In werkelijkheid was hij een man, een mens, die ver boven indelingen uitgestegen was, zoén die in alle tijden en overal een voorbeeld is.

En nu is hij dood. Zulke humanistische heiligen worden niet oud. Hun werk blijft altijd onvoltooid, omdat hun doel in de wereld waarin zij leven zo onbereikbaar ver weg is. Daarom zijn zij heiligen.

Je kunt er lang over denken hoe het nu weer verder moet gaan. De eerste gevolgen hebben wij al gezien: primitief verwerkte verontwaardiging, haat, geweld, rassenstrijd die voortkomt uit wederzijdse angst. Maar daarbij kan het niet blijven.

Als het christendom of het humanisme of welke overtuiging ook iets te betekenen heeft, moeten wij de scheidingen, waar Martin Luther King tegen gestreden heeft, overwinnen. De scheiding tussen de rassen en de scheiding tussen hebbers en de niet-hebbers.

En daarvoor hoeven wij niet naar de Verenigde Staten te gaan of naar India of Zuid-Amerika of naar Afrika. De strijd zal ons wat inspanning en veel materiële offers kosten. King heeft er zijn leven voor gegeven.

Dit was geen luchtig stukje. De tijd was er niet naar. Een volgende keer beter.

Beter?

H.H.

Van week tot week

Radio (Hilv. II)

Zondag 21 april 9.45-10.00 uur: A. L. den Broeder: „'n Humanistische visie op de arbeid”.

Zondag 28 april 9.45-10.00 uur: W. Holtland: „Geloven, maar in wat”.

Zondag 4 mei 9.45-10.00 uur: L. Kortland: Verzets- en bevrijdingspoëzie.